

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 7 Februari 1904. N°. 1362.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor het Buitenland, per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke Nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentie: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Vragen van Vereen: 12 Ct. p. regel.

Van de tien geboden.

V.

En dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jesus Christus, dien Gij gezonden hebt.

Johannes 17: 3.

De zonde der afgoderij of der valsche religie, waartegen God in het eerste der tien geboden zijn soevereinen wil als verbod: *Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben*, handhaaft, hebben wij in ons vorig artikel, bij de buiten-Christelijke wereld, leeren kennen in den vorm van de natuur-religie.

Wij vonden toen, dat, wijl de religie tot het wezen van den mensch behoort, zij door de zonde wel vervalscht, maar niet vernietigd is, en verder, dat er zelfs in deze valsche religie een gradatie, een opklimming van lager tot hooger en ook een stuiting in de doorwerking der zonde van hooger naar lager valt aan te wijzen, waarin wij, wijl niets buiten Gods werking staat, Zijn gemeene Gratie hebben te eerbiedigen.

Vast moet in ons bewustzijn staan, dat er maar één ware en echte religie of verhouding van den mensch tot zijn God is, en wel die, welke als oorspronkelijke religie het leven van den Paradijs-mensch met zijn God was, omdat hij door het geloof den zichzelf openbarenden God kende.

Maar één ware en echte religie en wel die welke, — nadat de Paradijs-religie, van den heiligen mensch, toen hij door de zonde was ontheiligd, verstoord was — door God werd hersteld toen Hij, barmhartig en genadig, den gevallen mensch, den zondaar opzocht met Zijn: *Waar zijt gij?* (Gen. 3: 9) en Zich aan hem openbaarde als den God van dat verbond der Genade, dat reeds vóór den val, in de stilte der eeuwigheid, met den Middelaar, als het hoofd der uitverkorenen, was gesloten.

Zich openbaarde in de moederbelofte van Genesis 3: 15, een belofte, die als een lelie tusschen de doornen, als een diamant in het erts, vervat is in het oordeel over Satan.

En niet alleen Zich dus openbaarde, maar, als een der goederen van dat Verbond der Genade, ook in den ontheiligen mensch weer wrocht het oprechte geloof, dat zich altijd richt op Gods beloften, of wat hetzelfde is, op den belovenden God, in den Middelaar.

Deze religie, als de rechte verhouding van den mensch tot zijn God, als opkomend uit de openbaring Gods, en het oprechte geloof des menschen, is van de oorspronkelijke Paradijs-religie van den heiligen mensch wezenlijk niet verschillend.

Deze religie, door de openbaring van het Verbond der Genade, ook voor zondige menschen weer mogelijk geworden, is in het geslacht van Seth, en „als de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde“ (Gen. 6: 5) in Noach's ark, en na den zondvloed in het geslacht van Sem, toen in de tenten der aartsvaders, daarna in Israël's volk, te midden van de afgoderijen der volkeren — door Gods eeuwige trouw bewaard gebleven. En deze éene religie, die — nadat de Christus op aarde Zijn werk had volbracht en daardoor de zaligheid voor al de uitverkorenen had verworven, — door de apostelen uit Jeruzalem is uitgedragen in de wereld als de christelijke religie, is de éene en ware te midden van de valsche religien of afgoderijen.

In deze religie, in de Christelijke, kan een zondig mensch, zij het dan ook om de nog „inwonende zonde“ waarvan hij eerst afkomt bij zijn sterven, nooit volkomen zuiver, toch weer, wat God in het eerste gebod van hem eischt: *godvruchtig zijn* en den godsdienst des harten oefenen, al is dan ook zijn godsvrucht nog onvolkomen en zijn godsdienst nog bevlekt door de zonde.

Maar deze onze overtuiging omtrent het volstrekte of absolute karakter van het Christendom als religie, verhindert allerminst ook te midden van de slechte hoedanigheden, die het menselijke in de afgoderij vertoont, dat menselijke zelf te herkennen.

De zonde toch heeft niet ons wezen vernietigd, maar wel zijn hoedanigheden verdorven.

De zondaar, ook de diepst gezonkene, is mensch gebleven.

En zoo ergens, dan komt dit uit in de religie.

Wij wezen er een vorig maal reeds op, hoe het geloof aan een hoogere Macht,

en het gevoel dat zich paart aan de gewaarwording van het goddelijke, m. a. w. de aangeboren godskennis en de, uit de waarneming van het geschapene, verkregen kennis Gods, zoo als onze oude Theologen dat noemden, onuitroeibaar zijn.

Er is wat Calvijn noemde een „zaad van religie“ een aanleg tot religie in de menselijke ziel.

Het is door de zonde bedorven, en als de Genade niet herstellend werkt schiet er niet dan verdorven, dan slechte religie uit op, maar ook in de verwerdte plant speelt de kenner nog het wezen.

En om nu deze afgodische religie des te beter te kunnen verstaan, willen wij thans nog, — na de bespreking van de natuur-religies in haar lagere en hoogere vormen in ons vorig artikel, — alvorens in dit artikel van die hoogere gradatie in de afgodische religie, welke men als de *ethische of zedelijke religies* aanduidt, te handelen, aanwijzen hoe de religie met heel ons menscheleke zieleven saamhangt.

Ons hooger zieleven openbaart zich, zoo als wij reeds vroeger zagen, in de werkingen van denken en willen en het met, beide werkingen op het innigst verbonden, passieve of lijdelijke gevoel.

Symbolisch kunnen wij dit uitdrukken door hier te spreken van hoofd, hand en hart. De religie nu als religie in den mensch, of subjectieve religie, is een zaak allereerst van het hart, dan van het hoofd en eindelijk ook van de hand.

Zij wortelt in het hart, in wat wij als den zetel of het gebied van het z.g. hooger gevoel en dus ook van het religieus gevoel, aanduiden als het „gemoed“.

Wat gevoel is, laat zich uiterst moeilijk zelfs maar omschrijven. Wij kunnen het vergelijken met den klankbodem van een muziekinstrument. Het is niet de gewaarwording, de indruk zelf, maar datgene wat haar vergezelschap, zich met haar verbindt en zich openbaart als lust of onlust.

Dit alles nu geldt ook van het religieus gevoel. Van het gevoel, dat zich verbindt aan de gewaarwording van het goddelijke, Dan, al wortelt nu ook de religie in het hart, zij is niet maar uitsluitend een zaak van het hart of het gemoed, maar ook van het hoofd, van het kennen.

Is reeds alle gewaarworden een kennen, en maken wij uit onze gewaarwordingen voorstellingen, de menscheleke geest maakt zich ook voorstellingen uit wat hij van God gewaarwordt, geloofsvoorstellingen.

En ook deze voorstellingen tracht hij, bij eenigszins hooger ontwikkeling, met elkaar in verband te brengen. Hij gaat er over denken, er ontstaat een Geloofsleer, een wetenschap van zijn kennis Gods.

En eindelijk, de religie, zooals zij zich als ware religie in het Christendom, en in de afgoderijen als *ethische of zedelijke religies* vertoont, is ook een zaak van de hand, van de door 'smenschen wil bestuurd handelingen. De norm of het richtsnoer, waarnaar de mensch zijn eigen handelingen en die zijner medemenschen als goed of slecht beoordeelt, is hier de Wil van zijn God.

Wij komen thans tot de z.g. *ethische of zedelijke religies* onder de afgoderijen. Zij dragen dezen naam omdat de geloofsvoorstelling, die men zich hier van God maakt, op één voornaam punt, verschilt met die van de natuur-religies. In deze laatste toch zijn, zooals wij vonden, de goden of onverschillig voor, gelijk bij de lagere, of gelijk bij de hoogere slechts „wachters“ van, wat men noemt, de zedelijke wereldorde.

In iedere menschenziel toch is een aangeboren besef van goed en slecht. Aangeboren niet in dien zin, dat het kind in zijn wieg dat besef reeds metterdaad heeft, maar in denzelfden zin waarin dat kind, als het ten minste niet een stomgeboren kind is, ook het spraakvermogen heeft. En bij dat besef van goed en slecht is hem, in denzelfden zin, aangeboren, dat hij het goede doen en het slechte laten moet, en ook dat er een macht is, die het slechte vergeldt met het kwaad en het goede met het goed.

Men kan deze besefen saamvatten als het besef van het bestaan eener zedelijke wereldorde.

In de hoogere natuurreligies staat nu deze zedelijke wereldorde echter nog buiten of liever boven de goden, en deze zijn dan slechts hare hoeders of wachters. Met andere woorden, deze heidenen gelooven wel, dat de goden de zedewet handhaven, maar niet, dat zij haar ook hebben gegeven. Hunner is de taak, den mensch, die de

zedewet door zijn slecht handelen overtreedt, te straffen.

Zoo vindt men het nog in een der meest ontwikkelde van deze natuur-religies, onder de afgoderijen van het oude Indië, die men de *vedische* noemt; een woord dat samenhangt met ons „weten“. Daar is onder de vele goden Varuna, „de wachter van het Rita“, of van de wereldorde. Men vreest de „strikken van Varuna“, waarin hij den overtreder vangt. En deze „strikken“ zijn de straffen, zooals b. v. ziekten, als kwaden waarmee het slechte vergolden wordt. De oud-Indische letterkunde heeft zelfs liederen aan dezen Varuna, waarin men overeenkomst meent te kunnen aanwijzen met Israël's psalmen.

En werkelijk spreekt uit woorden als deze: „Vergeef wat onze vaders eens misdeden, en die wij zelf met eigen hand begingen“ — een schuldgevoel. Uit de woorden van een ander lied: „Mogen al uw kwade strikken den mensch vangen die een leugen spreekt; mogen zij hem verschoonen die waarheid spreekt“, een besef van vergelding. En eindelijk herinnert aan psalm 139 dit lied, waarin Varuna's „alwetendheid“ wordt bezongen: „Of iemand gaat of staat of zich verschuilt, of iemand gaat nederliggen of opstaan, wat twee te samen zittend met elkander fluisteren; koning Varuna weet het, hij is als de derde onder hen. Wanneer iemand ook ver weg vlucht, naar de andere zijde des hemels, ook dan zou hij niet ontkomen aan Varuna onzen koning. Zijn spieders gaan uit van den hemel tot de aarde, met duizend oogen doorzoeken zij de wereld.“

Bedenkt men nu echter, dat deze afgod Varuna de persoonsverbeelding is of van den „hemel“ of van de „maan“, dat de gewaarwording van Gods heerlijkheid, het zij dan in de schittering van het hemelgewelf, het zij van het den donkeren nacht verhelderend maanlicht, in verband met 'smenschen religieus aanleg, met het „zaad van religie“, ook in dezen zanger uit het oude Indië aanwezig, — zijn dichtende verbeelding, de geloofsvoorstelling van den god Varuna deed vormen, dan zal men toegeven, dat hier, bij alle schijnbare overeenkomst, toch een wezenlijk verschil is met psalm 139. En zoo ook vergeet men niet, dat de z.g. Vedische „boetspalmen“ met hun afbeelding van het *natuurlijk* kwaad, heenwijzen niet op de „droefheid naar God“, maar alleen op „de droefheid der wereld“.

Maar wat hier alles afdoet en daarom bespreken wij juist met een zekere uitvoerigheid de vereering van den afgod Varuna in de Vedische-natuurreligie, het zedelijke en het religieuze staan ook hier, gelijk in alle natuurreligies, nog los van elkander, voor zoover Varuna de zedewet wel bewaakt, maar niet heeft gegeven.

En dit nu is juist anders in de valsche religies of afgoderijen welke als de zedelijke of ethische worden aangeduid.

Het eigenaardige van dezen meer ontwikkelde vorm van afgoderij is toch niet alleen, dat de religieuze voorstellingen omtrent de hoogere bovenzinnelijke Machten zich daar van polytheïsme tot monotheïsme, van het veelgodendom tot de geloofsvoorstelling van één God verhiel, doordat men met zijn denken opklimde van de veelheid der natuur-Machten tot de eenheid van een boven of ook in de natuur werkende Macht. Maar deze eigenaardigheid is ook en vooral, dat men zich deze Macht voorstelt als niet slechts de natuurlijke, maar ook de zedelijke wereld beheerschend. Hierdoor staat het zedelijke of het goede niet meer naast het religieuze, maar is er in opgenomen. De mensch gelooft hier, dat hij, door het goede te doen, handelt naar den wil van zijn God en dat hij in de openbaring van zijn God een bekendmaking heeft van wat, naar diens eigen wil, goed is.

Gelooft, dat zijn God ook zijn *wetgever* is.

Ongetwijfeld zijn dan ook deze ethische afgoderijen, hoewel echter altijd van het Christendom niet maar in graad, doch in soort verschillend, hooger te waardeeren dan de natuur-religies. Doordat men in haar toch, niet slechts zich een God voorstelt, en in zijn gemoed zich van hem afhankelijk voelt, maar ook eigen wil naar den zijnen voegt, m. a. w. zijn God *gehoorzaamt*, naderen zij meer aan de idee der religie als een heel het zieleleven beheerschende macht.

In schier al deze ethische afgoderijen vindt men dan ook een openbaring van den wil der Godheid. En dat niet slechts in den zin waarin ook de goden der natuurreligies zich door hun orakels en ziensers en wonder-teekenen openbaren, — want de zondige mensch die de openbaring van den eenigen en waarachtigen God niet kent of ook miskent, heeft toch een onuitroeibaar behoefte aan

„n openbaring, — doch openbaring in den zin van een bekendmaking van het wezen en den wil, van de wet der Godheid.“

Een wet, die en voorschrijft hoe men handelen moet en die door de Godheid wordt gehandhaafd.

En deze pseudo- of valsche openbaring is dan gewoonlijk vrucht van wat in de ziel van de z.g. religiestichters leefde aan hooger religieuze voorstellingen, inniger religieus gevoel en dieper zedelijkheid, dan hun tijdgenooten bezaten.

De meeste dezer ethische religies toch zijn de vrucht van de geestelijke werkzaamheid van een of ook van meerdere mannen, die men echter minder juist den naam van „religie-stichters“ geeft.

Minder juist, en wel omdat een religie evenmin als een taal gesticht of gemaakt wordt. Men doet dan ook beter deze mannen, wijl zij de religie van de omgeving waarin zij leefden, tot hooger ontwikkeling hebben gebracht, haar hebben hervormd, „hervormers“ te noemen.

Dus werkten b.v. in het oude Indië eerst de Brahmanen en later dan Buddha; in China Confucius; in Perzië Zarathustra; in Arabië Mohammed.

Werkelijk hebben deze mannen voor hun volk een roeping gehad, en wel in dien zin, dat wat in hun werkzaamheid getuigt van hooger religieus besef, als vrucht van Gods gemeene Gratie moet beschouwd.

En deze „openbaring“ is dan door de eeuwen heen of door mondelinge overlevering, — in liederen en hymnen, die men van buiten leerde — of door schriftelijke op-teekening voortgeplant.

Al deze valsche religies van hooger ontwikkeling hebben hun „heilige Schriften“. Zoo het Brahmanisme zijn Veda of „heilig Weten“, het Buddhismisme zijn Pittaka's, het Confucianisme zijn Kings, het Parzisme zijn Avesta en het Mohammedanisme zijn Koran.

Hoewel nu onverholen moet erkend, dat in deze pseudo-heilige Schriften vaak uitspraken voorkomen, die van een vroomheid en zedelijkheid getuigen waarin men de werking van Gods gemeene Gratie spoeft, wordt door de kenners, die onbevooroordeeld zijn, even zeer erkend, dat zij en op het stuk van godsvrucht en op dat der zedelijkheid ver beneden onzen Bijbel staan.

Om iets te noemen, is voor *dankbaarheid* aan de Godheid in het Veda geen woord; en de door velen hooggeroemde *naasten-liefde* van het Buddhismisme is, zoo als de kenners van deze afgoderij ons leeren, heel iets anders dan de „Christelijke liefde“, zij is slechts een *niet-haten*. De onderwerping aan Allah, die de Islam voorschrijft, is heel iets anders dan de liefdevolle en gewillige Christelijke onderwerping aan wat God, Wiens wezen de heilige liefde is, over ons heeft beschikt; maar de resignatie, de gelatenheid van den zwakken mensch tegenover een oppermachtigen God, die naar de voorstelling van den Mohammedaan echter alle heiligheid mist en wiens wil hij zich denkt als dien van een in zijn luimen onberekenbaar oostersch despot.

De zondige mensch, die de openbaring niet kent of miskent, *dicht* zich wel geloofsvoorstellingen van zijn goden, maar wijl opkomend uit zijn eigen zondige verbeelding, zijn zij valsch, onwaar.

En al mag niet miskend het element van waarheid, dat Gods gemeene Gratie zelfs in deze voorstellingen werkte — men denke b.v. aan die van 'smenschen verwantschap met de godheid en haar alomtegenwoordigheid in de Indische; aan Allah's soevereiniteit en vóórbeschikking in de Mohammedaansche — dit element van waarheid is bedorven door het gedichtsel van 'smenschen hart en geen dezer geloofsvoorstellingen beantwoordt dan ook aan wat de eenig ware God in Zijn Woord van Zich-zelf openbaar heeft.

Zeker ontbreekt het in deze afgoderijen ook niet aan *vroomheid*. Daar zijn vrome en onvrome heidenen, Mohammedanen en Joden.

De voorbeelden van vromen en onvromen ook op het gebied der valsche religie, zijn voor het grijpen.

Om iets te noemen. Bij de bedevaart naar Mekka zijn er moslim, die den nacht doorbrengen in gebed, maar daar zijn ook, die tot ergernis van alle vromen, boven deze bezigheid het zingen van vrolijke liederen en ander ijdel vermaak verkiezen.

Daar zijn vrome Joden, maar er zijn ook Joden die zelfs voor de „grooten verzoendag“ niets meer voelen.

Toch draagt ook deze vroomheid een gansch ander karakter dan de godsvrucht van den Christen.

Het besef van verwantschap des menschen met God, en dat van verhevenheid van God boven den mensch, waarop wij zoo even wezen en naar wij een vorig maal zagen, wat het eerste betreft een kenmerk is van den Semitischen, en wat het laatste betreft, van den Indo-Germaanschen geest, doet zich ook voor in deze ethische religies.

Nooit komen deze besefen daar echter tot die schoone harmonie van het „Onze Vader die in de hemelen zijt“, waarin de godvruchtige tot zijn God bidt. Ook in de hoogst ontwikkelde afgoderijen is het altijd een slingering tusschen wat men met schoolse termen *pantheïsme* of *deïsme* noemt. D. w. z. of een vereenzelving van den mensch met zijn God, waarbij van een verhouding dus geen sprake meer is, wijl de mensch zich vergoddelijkt waant; of zulk een scheiding tusschen den mensch en zijn God, waarbij van een gemeenschap geen sprake meer is.

En wanneer dan ook de „mystiek“, of de edele behoefte van het menschenhart, om in het verborgen leven des gemoeds, onmiddellijk zijn God te *gencien*, in deze valsche religien doorbreekt — en de mystiek wordt in alle, zelfs in de Mohammedaansche, niet gemist — draagt zij altijd een pantheïstisch karakter. De „minnende ziel“ waant zich zoo met haar God vereenigd, dat zij zich in hem verliest, in hem wegzinkt.

Treden sommige dezer ethische afgoderijen met de pretentie op van niet maar de religie voor één volk, maar voor heel de wereld te zijn, met name geldt dit van het Buddhismisme, dat bovendien een „verlossings-religie“ wil zijn.

„Mijn wet, zoo heeft de Buddha gesproken, is een wet der verlossing voor allen.“

Deze „wet“ is de leer of de inhoud zijner prediking. Hij, de Buddha brengt niet zelf zijn volgers tot de beloofde verlossing, maar wijst ze door de vier „waarheden“, die hij geopenbaard heeft, slechts den weg. En deze zijn: de waarheid des lijdens of der vergankelijkheid, die zich openbaart als geboorte, ouderdom, dood en weer geboren worden, als één eeuwige kringloop. In de tweede plaats, de waarheid van het ontstaan des lijdens en wel: het begeeren. In de derde plaats de waarheid, dat het lijden ophoudt waar het begeeren wordt „uitgebluscht“. Eindelijk, als vierde waarheid de weg om tot deze „uitblussing“ of Nirvana — waarbij de Buddha echter niet heeft geopenbaard of het Nirvana na den dood zaligheid dan wel ophouden van bestaan is — te komen. Een weg, die dan door „rechtschapenheid“ of niet-haten; door mystieke verinking, en door de wijsheid of de kennis der „vier waarheden“, bereikt wordt.

Men ziet hoe deze „verlossing“ niets te maken heeft met de verlossing van zonden en schuld, die de Christus niet alleen heeft gepredikt, maar als Middelaar ook verworven en nog voortdurend toepast.

Voegen wij hier nog aan toe, dat het vertrouwen op nog andere machten dan de goddelijke, ook in al deze ethische religies gevonden wordt. Het bijgeloof of de superstitie der tooverij ontbreekt zelfs in het latere Jodendom niet.

Zoo zagen wij dan, hoe de valsche religie een voortdurend grove overtreding is van Gods wil, den mensch in het eerste gebod geopenbaard.

Zonde tegen God, die den mensch gebied godvruchtig te zijn en Hem alleen te dienen in zijn hart.

Zeker, de vrome afgodendienaar weet niet, dat zijn vroomheid en religie des harten zonde voor God zijn.

Maar de *mensch* wist dat wel, en er is een doorwerking der zonde ook in de geslachten der menschen.

Daarom is het dan ook plicht voor God, dat de Kerk van Christus dit gebod van haar God: „Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben“, uitdrage in en doe verstaan aan de wereld.

De liefde voor Gods eere is, wat de Kerk moet dringen om het werk der *zending* te doen onder heidenen en Mohammedanen en Joden, maar ook onder het moderne heiden-dom in onze Christelijke maatschappij, dat ontzonken aan de katholieke-Christelijke be-lijdenis, ook naar het getuigenis van een zijner eigen „profeeten“, D. F. Strauss († 1874), geen Christendom meer is, — en dus valsche religie.

De openbaring Gods die aan de Kerk van Christus is toevertrouwd, die zij bezit in de eenige en onfeilbare „heilige schrift“, moet in de wereld verkondigd, opdat God door zijn Geest in de harte der mensch werke het *geloof*, en hij wiens ziel door dat geloof

aan die openbaring komt vast te liggen, bij eigen bevinding versta het woord van onzen Hoogepriester: En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt. (Joh. 17: 3)

Indien dan uw rechteroog u ergert.

Indien dan uw rechteroog u ergert, trek het uit, en werp het van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga, en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde. En indien uwe rechterhand u ergert, hou ze af, en werp ze van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga, en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde.

Mattheus 5: 29; 30.

Als Jezus de wereld ten heiligen leven oproept, spaart hij niets. Dan is zijn toon indringend; het woord, dat hij kiest, vaak kort af en scherp; het tegendeel van afgetrokken, meest beeldspreukig warm zijn machthebbende taal.

De Bergrede is geen verscherping van de Wet op Sinai.

Ze is heel iets anders. Op Sinai de heilige wet en wil van Hem die hoog boven ons troont, en eischt dat een iegelk kind des menschen zich aan Hem ontdwerpe. Van Horeb daalt het woord van gebod en verbod neder, om in een wereld die op een zedelijke hagerij gelijkt, althans een kleine plek aan Israël af te dwingen, waar bewaaring van boeken hartstocht door heilige levensvorm mogelijk wordt. Voor heel het volk bleek dat doel, maar het trof doel onder de getrouwen. En onder die getrouwen minder nog, doordien het een leven naar de wet werkelijkte, als veel meer dat het schuldbesef wakker riep en dorstte naar verlossing.

Maar de Bergrede komt op uit heel anderen achtergrond, richt zich tot heel iets anders in den mensch, beoogt een heel ander doel.

Ze begint met zaligspreking, met vertroosting, met het druppelen van balsem in de wonden, met het doen uitvloeien van olie op de fel bevoenen wateren.

Ze richt zich niet tot de onwilligen, maar tot wie willen, tot wie willen maar niet kunnen; en die niet kunnen omdat hun ideaal niet hoog genoeg staat, en het middel, dat ze ter doelsbereiking aangrijpen, te nietig, te bekrompen, en daardoor ontoereikend is.

Hier niet een hoogere wet en wil die zich drukkend oplegt, en daardoor neerdrukt, maar het ontsluiten van een heerlijk verscheid dat lokt en wekt, en juist daardoor de neergebogen, de ingesloten zedelijke kracht prikkelt en opbuigt.

Niets wordt aan Sinai te kort gedaan. Eer wordt elk gebod en elk verbod, door letter en vorm heen, tot in het hart, tot in de kern gegrepen, en in zijn ideale strekking voor het oog der ziel uitgestald.

Alsdus nagesteld, wekt het de heilige begeerte, of eigen zielbeest, of eigen leven aan dat hoog ideale beantwoorden mocht.

Dit is het hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.

En nu wordt de ziel die naar heiligheid dorst, niet in haar onmacht neergelofd, maar integendeel hier reeds zalig gesproken.

Het is niet de wil van Boven die onzen zwakken wil, of ook onzen zondigen wil, terugdringt en neerwerpt, maar Goddelijk mededogen, dat aan den wil zonder kracht wilskracht instort.

De afstand wordt er te grooter door van wat we zijn tot naar het heilig ideaal in het verscheid; maar onoverkombaar wordt er een gouden draad aan onze ziel gehecht, en voelen we, hoe die gouden draad ons onweerstaanbaar naar dat ideaal trekt, en het ons niettegenstaande, ja juist door ons hongeren en treuren, steeds meer nabij doet komen.

Vandaar altoos weer bij het lezen en herlezen van die Bergrede geheel dezelfde indruk, dien destijds de schare ervan ontving, dat Jezus leerde, niet als de aan de wet verkleedde Schriftgeleerden, maar als machthebbende, d. i. als hebbende macht, en als werkende macht, om ons het heilig ideaal naderbij te brengen.

Maar ook, het even natuurlijk gevolg, dat wie dit hemelse woord wetenschappelijk verstaat, er door in verwarring geraakt.

Vandaar tegenover de Bergrede drieërlei standpunt.

Voor eerst, het standpunt van verreweg de meesten, die nog wetenschappelijk is, dat de Bergrede lezen, er van genieten, maar voorts ze laten voor wat ze is, en er zich niet verder om bekreunen. „Zoo kan toch niemand leven. Voor heiligen moge dit goed zijn, te midden dezer zondige wereld is al dat schoon toch te onbegrijpelijk. Het is een volk, door zonnegloed in het goud gezet, maar een volk die na het oog bekoord te hebben, zich oplet in nevel.”

Daar komen dan even wetenschappelijke, maar hooger mikkende profeten tegen op. Voor hen is de Bergrede het Evangelie. Een nieuwe wet, hoog boven Sinai uitgaande. Wat het Christendom vermoordt is juist, dat het deze hoogere wet niet erkent, eert en in toepassing brengt. Daarom moet terzij gezet alle leerstuk, alle eeredienst, alle kerk. En het eenige dat komen moet, is een eerste kleine, straks zich uitbreidende kring, die deze wet van de Bergrede toepast, en daarna de wereld hervormt. Zoo Tolstoi, en wie voor en na hem het verlossingsideaal in een wetenschappelijk omzetten. Mannen, die daarom tegenover de mannen van het eerste standpunt zoo sterk staan, omdat deze laatste feitelijk de Bergrede op zij zetten, en deze wetenschappelijke profeten er integendeel ernst mee maken.

Doch tegenover deze beide stonden alle eeuwen door zij, die de wet van Sinai de wet lieten, maar in de Bergrede het werken van het heilig ideaal begrepen, zich richtende tot hen, die wilden maar niet koieden, en op wie nu de Bergrede de magnetische kracht oefent, om hen tot grijpen naar het ideaal te bewaken, er hen heen te trekken, en toch, zoolang ze nog niet hebben datgene waarnaar ze hongeren en dorsten, vrede in de ziel uit te storten.

Pas dit toe op wat Jezus zegt van het uitrekken van het rechteroog, en het afhouden van de rechterhand, en de zin zal u klaar zijn.

Wie nog wetenschappelijk bestaat, maar vreemd is aan heiligen ernst, leest over dat krasse woord kortweg heen. Want wel is het schoon, is het kloek, is het cordaat gezegd, maar wie zal dit nu gaan doen? Wie trekt zichzelf zijn oog

uit? Ja, wie zou dit kunnen? Dus rekent men voorts met dit woord van Jezus niet, en leeft voort als ware het nooit gesproken.

Daarentegen, wie wel wetenschappelijk bestaat, maar tevens tot heiligen ernst gestemd is, beeldt zich in, dat het in oogenblikken van verleiding feitelijk zoo moet geschieden, en de voorbeelden zijn er van mannen en van vrouwen, die werkelijk zich de hand afgehouden, of zich op andere wijze vermits hebben.

Maar heel anders doet wie het wetenschappelijk standpunt te boven kwam, en juist daarom zich door te hooger ernst bezielde gevoelt.

Voor hem staat het vast, dat hier geen wet, geen gebod wordt gegeven, en dat dit woord door Jezus niet als zondigend, en dus niet lettelijk bedoeld is, noch kan zijn.

Wie met zijn oog zondigt, zou er niets aan hebben, of hij al het rechteroog blind maakte. Het linker oog zou met zondigen voortgaan.

En zoo ook, wie zondigde met de rechterhand, zou er evenmin mede gebaat zijn, of hij al de rechterhand afkapte. De linkerhand zou hem tot nieuwe zonde verlokken. Ja, zelfs al trok men beide oogen uit, en hield zich beide handen af, de zonde zou er niet mee zijn af gesneden, ze zou toch weer opkomen uit het hart. Wat is er in of aan ons, waar we niet mee zondigen? We zondigen evenzoo met het oor, met den mond, met onze verbeelding, met de uitgangen van ons hart. Er is niets aan ons, waar we niet mee zondigen. Ge zoudt, om langs dien weg de zonde af te snijden, heel uw lichaam moeten verwerpen. En zelfs dan nog zou de zonde niet gekerd zijn. Satan bestaat zonder oog, hand en oor, zonder lichaam, en uit hem is alle zonde ons toegekomen.

Dus kan het woord van Jezus zoo niet gemeend, zoo niet bedoeld zijn. Het is geen gebod, het is geen wetenschappelijke uitspraak, het is, heel anders, een machting woord, dat tot ons uitgaat, om liever met het liefste dat we hebben, te breken, dan dat dat liefste ons een oorzaak van zonde zou blijven.

En zoo nu verstaan, oefent dit aangrijpend woord zijn volle werking. Jezus ziet voor oogen het zedelijk tobben en jammeren van de schare die zich om hem verdringt. Er leeft in die woelende menigte, die hem wil volgen, een heilig begeeren naar heiliger leven.

Maar die zoo willen zijn te zwak. Ze beproeven het telkens weer, maar om even dikwijls te bezwijken.

Wat hun ontbreekt, is de heilichheid van zin en wil, op 't eigen oogenblik dat de zonde lokt. Wat ze behoeven is, dat hun ziel verbonden worde aan een hemelschen Leidsman, die hen van de zonde afrekt. Wat hun van moede is, bestaat in het geloof aan een heilig ideaal. Wat hun moet worden ingestort, is de cordatheid, de zedelijke cordatheid, die elk aarzelen te boven komt.

En dat geeft Jezus hun.

Hij is de Leidsman, die zegt, wie iets ook maar, al was het zijn eigen vader of moeder, lief heeft boven mij, is mijns niet waardig. Hij ontsluit hun het heilig ideaal, dat hen boeit boven het liefste dat ze op aarde hebben. En nu stelt hij dat liefste wat ze op aarde hebben, tegenover dat grijpen naar heiliger zin en heiliger leven, en zegt hun, dat ze, waar en wanneer ook dat liefste op aarde hen tot zonde brengen en van het heilig ideaal scheiden zou, op staanden voet met dat liefste breken zullen, om het heilig ideaal te behouden. En dat zegt Jezus hun in een taal, zoo aangrijpend in haar beelddespraak, dat het tot het merg der ziel doordringt en wilskracht wekt.

Zoo hebben het de apostelen verstaan. Zoo is het verstaan door de besten van Gods kinderen. En zoo is het bedoeld, omdat het alleen zoo heilige kracht oefent.

En dat geeft Jezus hun.

Hij is de Leidsman, die zegt, wie iets ook maar, al was het zijn eigen vader of moeder, lief heeft boven mij, is mijns niet waardig. Hij ontsluit hun het heilig ideaal, dat hen boeit boven het liefste dat ze op aarde hebben. En nu stelt hij dat liefste wat ze op aarde hebben, tegenover dat grijpen naar heiliger zin en heiliger leven, en zegt hun, dat ze, waar en wanneer ook dat liefste op aarde hen tot zonde brengen en van het heilig ideaal scheiden zou, op staanden voet met dat liefste breken zullen, om het heilig ideaal te behouden. En dat zegt Jezus hun in een taal, zoo aangrijpend in haar beelddespraak, dat het tot het merg der ziel doordringt en wilskracht wekt.

Zoo hebben het de apostelen verstaan. Zoo is het verstaan door de besten van Gods kinderen. En zoo is het bedoeld, omdat het alleen zoo heilige kracht oefent.

En dat geeft Jezus hun.

Hij is de Leidsman, die zegt, wie iets ook maar, al was het zijn eigen vader of moeder, lief heeft boven mij, is mijns niet waardig. Hij ontsluit hun het heilig ideaal, dat hen boeit boven het liefste dat ze op aarde hebben. En nu stelt hij dat liefste wat ze op aarde hebben, tegenover dat grijpen naar heiliger zin en heiliger leven, en zegt hun, dat ze, waar en wanneer ook dat liefste op aarde hen tot zonde brengen en van het heilig ideaal scheiden zou, op staanden voet met dat liefste breken zullen, om het heilig ideaal te behouden. En dat zegt Jezus hun in een taal, zoo aangrijpend in haar beelddespraak, dat het tot het merg der ziel doordringt en wilskracht wekt.

Wet en Profeten.

Amsterdam, 5 Febr. 1904.

III.

De „deskundige onderzoeker”, die in de Hervorming aan het woord is, heeft er zich echter niet toe bepaald „Kuenen's nagedachtenis” te verdedigen, maar ging ten slotte van de defensieve in de offensieve houding over.

Volgens hem is de ontdekking van Hammurabi's tafelen niet gevaarlijk voor de school van Kuenen-Wellhausen, maar wel voor degenen, die aan den goddelijken oorsprong der Mozaïsche wet gelooven.

Hun dogma zou thans gevallen zijn.

Voor de theorie van Kuenen is de ontdekking van Hammurabi's tafelen dus allerminst gevaarlijk. Wel zou ze misschien bedenkelijk kunnen worden voor een andere theorie; ik bedoel de bekende dat de „Mozaïsche” wetten van goddelijken oorsprong zijn en een bijzondere goddelijke openbaring bevatten. Dit dogma valt nu. Wanneer, gelijk Dr. Kuyper toegeeft, de Babyloniërs al „veel van dezelfde dingen wisten, die in de wetten van Mozes staan”, wanneer „reeds 2000 jaar v. C. bekend waren” (d. i. 500 jaar vóór Mozes), waar blijft dan het openbaringskarakter der Mozaïsche wetten? Zal iemand, die niet slechts de gevoelige voelvoeten van den geleerden, maar ook gezond verstand bezit, zich zelven en anderen langer wijs willen maken, dat hetgeen de West-Asiatische wereld al lang vóór Mozes wist en duidelijk bij Hammurabi te lezen staat, vijf eeuwen na hem aan den Israëlitischen leider opzettelijk door God bekend is gemaakt?

Schijnbaar valt tegen deze conclusie niet veel in te brengen.

Volgens de Schriftgeleevenden heeft God de Heere deze wetten aan Mozes geopenbaard en zijn zij daarom van Goddelijken oorsprong.

Thans heet het uitgemak, dat deze zelfde wetten reeds 500 vóór Mozes door een heidenschen koning zijn uitgevaardigd.

Indien Mozes niets anders heeft gedaan dan deze wetten van Hammurabi over te schrijven, waar blijft dan haar Goddelijk karakter?

Dat is de vraag, die vanzelf opkomt en die daarom ten slotte nog beantwoord moet worden.

Niet om daarmede den „deskundigen onderzoeker” van ongelijk te overtuigen. Bij een zuiver historisch vraagstuk kan

dat geschieden. Dan kan men door afdoende feiten-materiaal zijn tegenstander ad terminos non loqui brengen.

Zoo hebben de opgravingen van Schieman te Troje en te Mycene voor goed bewezen, hoe dwaas de critiek zich vergist had, die heel het prachtig epos van Homerus voor een sproke verklaarde en zelfs het bestaan van Troje in twijfel had getrokken.

En zoo zullen ook de ontdekkingen in Babel, Egypte en Palestina wel zoo klaar en overtuigend aantoonen, dat heel de theorie van Kuenen, Wellhausen e. a. met hun afbrekende critiek onjuist is geweest, dat ook de historische traditie van Israël bij een volgend geslacht weer in ere komt.

Maar zoo staat het niet met het inspiratievraagstuk.

De natuurlijke mensch kan niet verstaan de dingen, die des Geestes Gods zijn. Christus zelf heeft gezegd, dat wie niet wedergeboren is, het Koninkrijk Gods niet zien kan. Waar het oog niet sonnenhaft is, daar baat al de glans van het zonlicht niet. Voor de dooven heeft zelfs de schoonste symfonie van Beethoven geen bekoring. En wie de geestelijke voelvoeten mist om in het menschelijk kleed de Goddelijke gestalte te ontwaren, tuurt op de Wet en de profeten zijn critisch oog blind, maar ontdekt niets van de Goddelijke glans en majesteit, die uit de Schrift den geloovigen tegenstraalt.

Zoo ooit, dan blijkt dit weer hier.

Natuurlijk is door niemand ooit beweerd, dat al de wetten, die Mozes aan Israël gaf, spijkersplinternieuw waren en vóór dien tijd bij geen enkel volk werden gevonden.

Zelfs van de zedewet, die God met eigen hand op de steenen tafelen graveerde, kan dit niet gezegd.

Dat moord, echtbreuk, diefstal en valsche getuigenis strafbaar zijn, zijn algemeen menschelijke waarheden, die men bijna bij alle volkeren uitgesproken vindt.

Paulus zelf wijst ons daarop als hij zegt, dat de heidenen, die de wet van Sinai niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn en daarmede betoonen, dat het werk der wet in hunne harten geschreven staat.

Maar doet dat iets aan den Goddelijken oorsprong van den Dekaloog te kort, en moet zelfs de moderne theoloog niet erkennen, dat deze korte samenvatting van de wet voor het religieuze en ethische leven verre overtreft al wat van dien aard zelfs bij de meest ontwikkelde heidensche volkeren gevonden wordt?

En zoo is het ook met deze wet van Hammurabi.

Het door God den mensch ingeschapen rechtsbesef werkt bij alle volkeren. Zelfs heeft de Christelijke kerk steeds erkend, dat dit rechtsbesef in zeldzaam zuiveren vorm zich openbaarde bij de Romeinen, en de Christelijke jurisprudentie heeft vóór een niet gering deel haar rechtsnormen aan het Romeinsche recht ontleend. En dat Mozes op dezelfde wijze zich aansloot bij de bestaande rechtsorde en daaruit menige voortreffelijke bepaling overnam, behoort ons dus niet te bevreemden. God breekt in het werk der genade niet af, wat Hij in het werk der schepping en door zijn leiding der volkeren had tot stand gebracht, maar bouwt voort op het door Hem zelf gelegde fundament. Israël drijft niet als een olievloed op de wateren, maar wortelt in het algemeen menschelijke leven. En alleen wie dit algemeen menschelijke leven geheel buiten het voorziene bestel Gods plaatst, kan er een tegenstrijdigheid in zien, wanneer enerzijds erkend wordt, dat niet alles bij Israël nieuw was en anderzijds toch wordt volgehouden, dat Israël's wetten en inzettingen hem door God geschonken zijn. Of lag dan in het kiezen van die wetten en inzettingen, die voor Israël geschikt waren, geen Goddelijke keus?

Zelfs dient hier nog een schrede verder te worden gegaan. Gods leiding met Israël is een paedagogische geweest. God heeft niet aan Israël een stel wetten geschonken, die berekend waren voor een volmaakt volk, maar God heeft rekening met den toestand, waarin Israël zich bevond. Onder Israël bestond de veelwijverij, bestond de echtscheiding, bestond de slavernij, bestond de bloedwraak. En waar het onmogelijk was al deze rechtsinstellingen, door eeuwenlang gebruik ingeworteld in het volkleven, met één slag uit te roeien, daar heeft God in de wet van Sinai het kwaad wel getemperd en daarmede op een hooger ideaal heen gewezen, maar Hij heeft zich toch naar het bestaande geschikt en daarbij aangesloten. Een wet, die in de volksconscientie geen weerklank vindt, blijft een doode wet, en onze Zondagswet leert het: een doode wet schaaft meer dan ze baat.

Ook hierin ligt een Goddelijke leering.

Eerst moet het zedelijk besef van het volk ontwaken en het kwaad als zonde worden gekend, voordat de wetgever kan optreden om door wettelijke bepalingen de rechtsorde te veranderen.

Dat de wetgeving van Sinai niet het absolute recht uitdrukt, lag niet aan de Goddelijke inspiratie, maar aan den toestand van Israël.

Door de „hardigheid van Israël's hart” werd Mozes gedwongen veel toe te laten, wat met den absoluten eisch van Gods heilige zedewet niet viel te rijmen.

Niet de vondst van Hammurabi's tafelen, maar de stellige uitspraak van Christus had dit van meet af aan de Christelijke kerk geleerd.

Wanneer de „deskundige onderzoeker” daarom meent, dat door de vondst van Hammurabi's wet het dogma van den Goddelijken oorsprong der Mozaïsche wetgeving thans gevallen is, dan vervalt hij in de gewone fout der moderne theologen, die eerst beginnen met een dogma te fantaseeren, dat door de Christelijke kerk in dien zin nooit beleiden is, en wanneer dit gefantaseerde dogma met de feiten in strijd blijkt,

straks triomfeerend uitroepen, dat het Christelijk geloof thans is bezwaken.

Toch is hiermede niet genoeg gezegd.

Al wijst de overeenkomst van de wet van Hammurabi met de wet van Mozes op onderling verband, toch is de voorstelling, alsof Mozes niet anders zou gedaan hebben dan de wet van Hammurabi copieeren, een dwaasheid.

Iedere „deskundige onderzoeker”, die beide wetten met elkander vergeleken heeft, is juist omgekeerd tot de conclusie gekomen, dat het verschil tusschen beide wetgevingen niet in enkele kleine afwijkingen bestaat, maar zoo principieel is, zoo heel de opvatting van het recht beheerscht, dat de aanvankelijke juichkreet: „Israël heeft zijn wetgeving aan Babel te danken”, — al zeer spoedig is verstormd en door geen geleerde meer zal worden overgenomen, die op den naam van wetenschappelijk aanspraak maakt.

Over dit feit bestaat geen verschil meer. Men moge met Prof. Müller meenen, dat Mozes zijn wet heeft gegeven lijnrecht in tegenspraak met de wet van Hammurabi, zoodat Mozes deze wet gekend en veroordeeld zou hebben, of men moge met Prof. Grimme volhouden, dat Mozes Hammurabi's wet niet eens gekend heeft en de schijnbare overeenkomst deels aan het toeval, deels aan de algemeene rechtsideeën, deels aan de nadering bij beide van het oudsemitische recht te danken is, maar het principieel verschil tusschen beide wetgevingen is onloochenbaar.

Het gaat natuurlijk niet aan, dit hier in bijzonderheden aan te toonen. Maar wel moge een enkel citaat van mannen, die niet aan de inspiratie der Schrift gelooven, het afdoende bewijs leveren, hoe de „deskundige onderzoeker” ook op dit punt met het eenparig oordeel van alle deskundige onderzoekers in strijd is en de Hervorming bij haar navraag niet bij het rechte kantoor heeft aangeklopt.

Voorop ga hier het oordeel van Prof. Wildeboer, die principieel geheel aan de zijde van de school Wellhausen-Kuenen staat. Hij is wel eerlijk genoeg om te erkennen, dat de nieuwere kritiek de volgorde van „Wet en Profeten” heeft omgezet en deze formule onvolledig en onjuist is; ook geeft hij toe, dat niets ons behoort te verhinderen „den grondslag van de bepalingen [in het Bondsboek] tot Mozes terug te brengen”.

Maar desniettemin meent hij, dat het resultaat van het critisch onderzoek van 1½ eeuw nog even vast staat als te voren en niet door een machtsspreuk omver kan gestooten worden.

Ook hij nu spreekt het onomwonden uit, dat men zich de zaak al te simpel voorstelt, „wanneer men Mozes eenvoudig van Hammurabi afhankelijk maakt.” De Deutsche Keizer, zoo zegt hij, „is zeer zeker op een verkeerd begrip geweest, toen hij meende, dat Mozes niet den codex van Hammurabi voor zich zijn wetten op schrift zou hebben gezet.” Ware dit het geval geweest, zoo vervolgde hij, „dan zou wel iets meer dan één tiende gedeelte, zooals nu het geval is, van Babel's recht in het Mozaïsche recht te vinden zijn. Dan zou er ook allicht meer overeenkomst zijn in de groepering der bepalingen en in de gansche structuur der wetgeving. En voorts zouden dan hoogstwaarschijnlijk Babylonische termen en woorden zijn overgenomen.” (Tijdschrift voor Strafrecht, Dr. G. Wildeboer, De wetgeving van Hammurabi, p. 99 en v.v.)

Niet minder beslist oordeelt Dr. A. Jeremias, wiens geschrift: Mozes en Hammurabi, den lof van alle geleerden inoogstte. Al erkent hij, dat „die Gesetze des Bundesbuches in einem auffälligen Zusammenhang mit dem codex Hammurabi stehen”, toch houdt hij „eine direkte etwa literarische Beeinflussung des Bundesbuches von vornherein für höchst unwahrscheinlich. Es kann wohl heute vorkommen, dass Japan wirklich seine Felddienordnung von Deutschland abschreibt; aber es ist unmöglich, dass ein Volk des orientalischen Altertums seinen Rechtscode von einem andern Volke entlehnt.” (p. 46).

En evenzoo oordeelt Prof. Grimme: Das Gesetz Hammurabis und Moses, p. 35: „Eine Vergleichung zwischen Moses und Hammurabi, die vor allem die grossen Umrisse und Tendenzen in Betracht zieht, wird nie dazu führen können, hierin Mozes als Schüler Hammurabis hinzustellen.” Daarna vergelijkt hij beide wetten en eindigt dan aldus:

Aus dieser Vergleichung ergibt sich somit folgendes: Zahlreiche Rechtsfälle, die das Bundesbuch behandelt, fehlen bei Hammurabi; manchmal ist Hammurabi und drüben der Fall gleich, die Entscheidung aber ungleich. Wo bei gleichem Falle aber gleicher Entscheidung auftritt, da ist das schon lange vor Hammurabi gebräuchliche altsemitische Recht die gemeinschaftliche Quelle. Eine unmittelbare Einwirkung von Hammurabis Gesetzen auf das mozaïsche Strafrecht ist als ausgeschlossen zu betrachten. (p. 43).

Met dit drietal citaten meenen wij te kunnen volstaan.

De voorstelling van den deskundigen onderzoeker, alsof de Mozaïsche wet aan Hammurabi ontleend was, bleek dus niets dan een sprookje.

Het verschil tusschen beide staat naar aller eenparig getuigenis vast, en de vraag is nu juist, of het verschil tusschen deze beide wetgevingen, die zoo nauw verwant zijn, maar waarvan de ene op heidenschen bodem ontstond en de andere onder Israël, niet juist bewijst, dat de Mozaïsche wetgeving van Goddelijken oorsprong is.

Op die vraag geven wij een volgend maal het antwoord.

Dr. G. Ringnald.

In Dr. Ringnald is een dier oud-strijders ons ontvallen, wier plaats niet licht wordt ingenomen.

Al trad hij naar zijn bescheiden aard zelden op den voorgrond, zijn arbeid blijft in de vele kerken, die hij gediend heeft, in gezegende gedachtenis, en zijn innig vrome prediking, waarin de echte mystiek des harten steeds den boventoon had, is voor duizenden tot een zegen geweest.

In hem was iets van de Johannes-gestalte. Dr. Klaarhamer schreef het zoo terecht: „Hij had veel lief. Dit was zijne kracht. En daarom heeft hij ook veel liefde gevonden.”

Het eenvoudig volk van God kleeft hem aan. En het was roerend soms, er getuige van te zijn, hoe die liefde zich uitte jegens den grijsen dienaar, die een Vader in Christus, een Leidsman voor de bekommerden was.

Maar die liefde werd bij Dr. Ringnald nooit zwakheid.

In een tijd, toen de Gereformeerde prediking in de Hervormde kerk schier een aanfluiting was, schaamde hij zich niet voor de belijdenis der Vaders uit te komen.

Zijn arbeid voor de vereeniging van de Vrienden der Waarheid is wel een der krachtigste middelen geweest om tot kerkherstel te komen.

En toen met de Doleantie de moeilijke keuze kwam en zoo menig prediker, op wien rotsen gebouwd werden, te zwak bleek om zijn woorden in daden om te zetten, aarzelde Dr. Ringnald geen oogenblik en nam met Dr. Hoekstra de reformatie van Utrecht's kerk ter hand.

De Johannes bleek ook een Petrus te kunnen zijn.

Zoo was op zeldzame wijze in Dr. Ringnald vereenigd, wat zoo dikwijls gescheiden ligt: de innig teedere mystiek van het hart met de scherpe belijdenis van de beginsel; de liefdesdrang, die zich uitstrekt naar al het volk des Heeren, met de beslissende keuze om geen ander Koningschap dan dat van Christus in Zijn kerk te willen dulden.

God heeft hem lang voor onze kerken gespaard. Zijn taak in de kerk was vol-eindigd. Uit de ruste hier op aarde ging hij in de eeuwige ruste over.

Maar zijn naam blijft onder ons voortleven als van een getrouw getuige van Christus, die zich het Evangelie niet geschaamd heeft, omdat hij wist, dat het een kracht Gods tot zaligheid was voor hen die gelooven.

Prof. Groenewegen.

Prof. Groenewegen had de vriendelijkheid in De Hervorming ons van uitvoerig antwoord te dienen op onze critiek.

Voor eerst klaagt hij er over, dat onze redactie met gesloten vizier strijdt:

Aan De Herant de eer dat het blad met de belangrijkste argumenten tegen mijn woord van protest is opgetreden. Waarom komt ook hier de strijder met gesloten vizier tegen mij in het krijt? Iemand die een streven naar waardeering toont, gelijk hij doet, behoort zich niet te verbergen.

Waar De Hervorming zelf uitvoerige stukken opneemt van een deskundigen onderzoeker, die welgetijgt zijn naam te noemen, schijnt dit verwijt aan onze redactie minder op zijn plaats. Prof. Groenewegen vergeet bovendien, dat een vaste redactie niet gewoon is haar naam onder de leiders te plaatsen. Ook in dit geval bestond er geen aanleiding om van deze gewoonte af te wijken.

Ernstiger is zijn tweede grief, dat ons oordeel over den toestand in Noord-Holland „een vroom, waarheidslevend man onwaardig is.” Al was het juist, dat de bevolking van Noord-Holland religieus en ethisch op laag peil stond, dan kon hiervan evenmin aan de moderne theologie een verwijt worden gemaakt, als de orthodoxe godgeleerdheid aansprakelijk kan worden gesteld voor de huichelarij der „vrome beschuit” en de Roomsche theologie voor klooster-schandalen.

Deze opmerking snijdt geen hout. Anders zou het woord van Christus, dat de boom aan de vruchten gekend wordt, onwaar zijn. Dat een doode orthodoxe gevaar oplevert voor huichelarij en pharizeïsme, evenals het gedwongen coelibaat der priesters en kloosters, bewijst niet, dat de orthodoxe zelf de huichelarij in de hand werkt, of de Roomsche ethiek zulke excessen goed keurt. Integendeel, de rechtzinnige prediker zal tegen het pharizeïsme zijn scherpste wapenen richten, en de Roomsche kerk in onze dagen straft elk vergrijp tegen de zedelijkheid met niets ontziende hand. Maar dit was onze grief, dat de moderne theologie, door de „vrije vroomheid” op den voorgrond te schuiven, door het volk los te maken van de kerk, het sacrament, de prediking, de objectieve wet van God, zooals die in Gods Woord ons is gegeven, daarmede de teugels heeft doorgesneden, waardoor de lagere hartstochten werden bedwongen. En wie met onze bevolking boven het 11 in aanraking is gekomen, weet, hoe juist door de moderne prediking de groote menigte onkerkelijk is geworden, van de „vrije vroomheid” alleen de „vrijheid” overhield, om naar eigen zin en lust te leven, en in ste van de hoogere idealen, die een volk alleen verheffen kunnen, na te jagen, tot een materialistische levensopvatting verviel, waarbij de „aardsche goederen” alleen waar hebben. Dat bedoelden we met het religieus en ethisch verval, dat juist in deze door het modernisme beheerschte streken, met name in Noord-Holland, openbaar werd. De mo-

derne theol hunner con- naar middelen stig te maken „booze verdi- qualificeeren, loog met m

Van meer over feitelijk ningen, dat de zijn en daar voor heel d schap betek

Prof. Groe voerig betoe zou te veel aan te toom onafhankelijk

God in ons l leert, wat g onrecht is. I allen, geloov iedere rechts zedelijk bew orde staat e bloot speculat of men acht hoogeren Wi Letterlijk i

Maar dese vrome opvati en ons rechts hond van on recht en onre zieleleven lout ziet, behoef g recht minder v vraag is wel krach, troost, bliken in et zonde en om of het verlies i met heel de r delijken wil v strekking hee zwakker te m allengs te do geen oogenbli duur altijd v Maar dat neem besef en rech noch minder waar bij een verschijnsele, stigen geloofs. Zwaaien met i niets omrent e

Nu heeft de vele opachtin lijke en goddie te begrijpen, d en metafysisch deel der geestel begrip van het natuurlijk haat rechtsoorde te k verbeteren. Of d danige bespieg in heel ons a baring van en de perken de verandert aan normatieve en i tenschap niet bespiegeling zoo interpretatie e Zij zijn niets d die wij reeds h den geloovige noch vaster n als mensch is kennis in zijn den vrede vond Opplakken van omtrent een we

En daartuit l staatkundig p op den voorg recht een uitvl dit door de schiedt.

Ook hier n neering tersto uit dit hoog naar de werke hoe over deze de rechtsgeleer inzicht bestaat „inhoud” gelij men er een ge opplakt, met strijd is.

Sechts op t Voor eerst op Wie het gez laat opklomme buut denkt va principieel teg laat voortvloei En juist dat p heel de opva leven een klove lijk bewustzijn overbruggen v der volkskoue Overheid zooli volkswil, maar de wil van h heid in botsing dat de Overhe een daad als re

En ten twee schuld.

Ook hier sta wetenschap ov De school van I De misdadiger. Het is zijn noo straf kan daa straf is of zed of onschadelij maatschappij t rechtsbeschouw neemt, staat d vatting, dat misdadiger daarom het recht Gods pen is, desnoo te straffen en h

We zwijgen t het eigendoms dezer punten s Prof. Groenew